

taloudellinen este minkä tahansa koulutuksen pariin hakeutumislle. Myös Suomessa koulutuksen tiedetään periytyvän – kulttuurialoilla erityisen vahvasti – mutta koulutuksen maksuttomuus tasaa silti luokkaeroja huomattavasti Isoon-Britanniaan verrattuna.

Toinen tutkimuksen kannalta olennainen kysymys liittyy Ison-Britannian kansallisen tilastoinnin eroihin Suomeen verrattuna. Esimerkiksi ihonväriä koskevan laajamittaisen tilastoaineiston käyttäminen ei ole Suomessa samalla tavalla mahdollista kuin Britanniassa, sillä Suomessa ihonväriä tai etnisyyttä ei ole laillista käyttää tilastointikriteerinä. Suomen lainsäädännön eettiset tarkoitukset ovat hyvät, mutta tutkimuksen näkökulmasta se muodostaa esteen myös sellaiselle tarkastelulle, jossa rasismia haluttaisiin tehdä tilastollisesti näkyväksi.

Eri yhteiskuntamallien eroista huolimatta teos tarjoaa paljon ituja eriarvoisuuden ymmärtämiseen luovien ja kulttuurialojen kontekstissa. Monia teoksessa esitettyjä ja tässä kirja-arviossa esiin nostettuja havaintoja soisikin tutkittavan myös Suomen kontekstissa. Pätevätkö samat havainnot täälläkin, ja jos kyllä, millaisia johtopäätöksiä niistä tulisi vetää?

Kokonaisuudessaan *Culture is Bad for You* tarjoilee erinomaisen yleiskatsauksen yhteiskuntaluokan vaikutuksis-

ta Ison-Britannian kontekstissa. Yleiskuvauksen kääntöpuolena joidenkin asioiden käsittely jää hieman hätäiseksi – jokainen teoksen luvuista kelpaisi lähikohdaksi itsenäiselle teokselle. Vahvan empiirisenä teoksena *Culture is Bad for You* teoreettinen ajattelu jää paikoin analyysistä irralliseksi. Erityisesti ei-brittiläiselle lukijalle teoksen anti olisi suurempi, mikäli moniaineksinen empiirinen analyysi kytkettäisiin vahvemmin teoreettisiin keskusteluihin.

Taija Roiha

Kirjoittaja on kirjallisuuden ja kulttuuripolitiikan väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistosta. Hän on työskennellyt Edinburgin yliopistoon sijoittuneessa tutkijavaihdossa teoksen kirjoittaja Dave O'Brienin ohjauksessa.

Ihminen, humoristi

Jarno Hietalahti, *Huumorin ja naurun filosofia*. Gaudeamus, 2018. 315 s.

Populismin kukoistaessa monilla lie naurussa pitelemistä tai huumorintaju koetuksella, valtiopäämiesten valttikortit kun voivat olla jokereita sanan kirjaimellisessa merkityksessä sekä täysin satumanvaraisin seurauksin. Riippumatta siitä, ovatko sosiopaattisessa mediassa

livertävät presidentit tosissaan vai menettäneet todellisuudentajunsa, heidän iskulauseillaan on todellisia seurauksia eikä niitä siis parane ottaa ”vain vitsinä”. Alkoholisoinut sahanomistaja europarlamentaarikkona puolestaan ei kaikei ole edes huono vitsi, vaan pelkätään osoitus parlamentaarisen kansavallan naurettavuudesta.

Juuri huumorin moniselitteisyys on Jarno Hietalahden kirjoittaman *Huumorin ja naurun filosofian* ytimessä. Kysymys on toisin sanoen sekä huumorin yleismaailmallisuudesta että sen arveluttavista ulottuvuuksista. Maailmassa tuskin mikään on arveluttavampi kuin ihminen, ja niinpä Hietalahden tarkastelu kohdistuu siihen, ”miten huumori suhteutuu koko ihmisyyteen” ja ”miten huumori voisi olla inhimillisessä mielessä parempaa” (s. 20–21). Käsittely nojaa lisäksi julkilausutusti elämänmyönteiseen humanistiseen filosofiaan eikä pyri kohti lopullisia vastauksia, vaan pikemminkin tarjoamaan valmiuksia kriittiseen, omaehtoiseen pohdintaan huumorista sekä sen reunaehdoista ja mahdollisista seurauksista.

Kirjassa on johdannon ja päätännön lisäksi yhdeksän lukua, joista ensimmäisessä Hietalahti esittelee huumoria koskevat ”yleiset” ylemmyys-, huojennus- ja yhteensopimattomuusteoriat. Seuraavan eli kolmannen luvun aiheena ovat

antiikin ”naurumietintöjen” ajankoh-
taisuus, etenkin mitä tulee huumorin ja
moraalin yhteyteen: ”Antiikin filosofeja
mukaillen nauru on tärkeä osa elämää,
mutta hauskuus itsessään ei oikeuta yh-
tään mitään eikä huvin varjolla voi saa-
da moraalista vapautusta muiden louk-
kaamisesta” (s. 85). Neljäs ja viides luku
kytkeytyvät huumorin yhteiskunnalli-
siin ulottuvuuksiin niin yleisten valta-
suhteiden kuin utopia-ajatustenkin osal-
ta. Kuudennessa luvussa Hietalahti poh-
tii jumalolentojen, paholaisten ja messi-
aiden huumorintajua sekä uskomusjär-
jestelmien kyseenalaistamista huumo-
rin avulla. Seitsemäs luku on asenteel-
taan henkilökohtaisempi ja itsereflek-
tiivisempi, ja kahdeksannen aiheena on
huumorin etiikka. Se ja seuraava, yh-
teiskunnallista naurua käsittelevä luku,
palaavat jossain määrin samoihin tee-
moihin kuin alkupään luvut. Viimeises-
sä luvussa Hietalahti huomion keskiös-
sä on humaani huumori, sen jatkuva kri-
tiikki sekä ”narriuden idea – – ihmisyy-
den unohdettuja mahdollisuuksia” sym-
boloivana ”humanistisen mielettömyy-
den” ja vakiintuneiden ajattelutapojen
kyseenalaistamisen käytäntönä (s. 285–
287). ”Kun lääketiede ja psykologia ot-
tavat narriuden valistuneen rationaali-
suuden murskaavaan otteeseen, luon-
taisille poikkeamille jää vain vähän si-
jaa” (s. 285), ja kulttuurintutkijan nau-

russa onkin usein pitelemistä aivotutki-
joiden saatua vihiä siitä, miten asiat ”oi-
keasti” ovat.

Nykypäivän narrit esiintyvät myös
Huumorin ja naurun filosofian sivuilla,
sillä kunkin luvun päätteeksi ”tunnetut
humoristit Joonas Nordmanista ja Heli
Sutelasta Petteri Summaseen kertovat,
mitä huumori heille merkitsee ja mihin
naurua ylipäätään tarvitaan” (takakan-
si). Yksi näistä humoristeista on sattui-
moisin ei aivo- vaan avaruustutkija Esko
Valtaoja, vaikka ei huumorimieheksi
tunnustaudukaan. Haastattelujen yh-
teys niitä edeltäviin lukuihin jää kuiten-
kin vain lukijan hahmoteltavaksi, ja kyy-
nikko kysyisikin, mihin kirjassa humo-
risteja ylipäätään tarvitaan. Myötämie-
lisempi lukija saattaisi toki ottaa esimer-
kiksi Jope Ruonansuun ja utooppisen
huumorin (luku 5) kytkösten pohdin-
nan juuri omaehtoista ajattelua edistä-
väksi haasteeksi, kun taas marxilainen
moralisti tuomitsisi haastattelut kirjaka-
pitalistin markkinointikikkana. Freudilaisittain
vitsailuun suhtautuva kriitikko
puolestaan aprikoisi, missä määrin kysy-
mys on lopulta Hietalahden epävarmuu-
desta ja tarpeesta hakea hyväksyntää ”oi-
keasta” elämästä eikä vain akateemisten
filosofien keskuudesta. Esipuheessa kir-
joittaja toteaa, että ilman humoristien
osuutta ”tämä teos olisi jäänyt torsoksi”
(s. 9). Eikä olisi, eikä moiseen kastraa-

tionpelkoon ole siis mitään syytä.

Huumorin ja naurun filosofia on paitsi
oivallinen johdatus varsinaiseen aihee-
seensa, myös käypä kertaus eritoten
mannereurooppalaisista filosofisista
suuntauksista. Lähestymistapa on kyl-
läkin siinä määrin yleistajuinen, että en-
sisijaiseksi kohdeyleisöksi hahmottuu
pikemminkin kirjakapitalistin suosima
massa kuin marxinsa lukeneet kulttuu-
rintutkijat. Takakannen mainoslauseet
ovat paljastavia sikäläkin, että kirjaimel-
lisesti antiikin aikaisten ajatusten käsit-
tely johtaa kovin mieskeskeiseen loppu-
tulokseen. Johdannossa Hietalahti pi-
tää toivottavana, ”että suosittua komiik-
kaa nousisi enemmän myös täysin toi-
sista lähtökohdista kuin maskuliiniksi
miellettyistä arvoista” (s. 23), mutta
silti tämän kuten myös huumorin ylei-
semmän sukupuolittuneisuuden käsit-
tely jää kirjassa vähäiseksi. Sutelan ohel-
la naishumoristeista sanansa kirjassa sa-
noo Anitta Ahonen, kun taas mieshaas-
tateltavia on kahdeksan. Teoksen kirjal-
lisuusluettelossa puolestaan on vain kah-
deksan naisnimeä.

Mieskeskeisyyden johdannaisena
jäin pohtimaan erityisesti sitä, eikö ni-
menomaan seksuaalivähemmistöjä vä-
hättelevä huumori ansaitsisi kriittistä
tarkastelua siinä missä esimerkiksi ra-
sistinen vitsailu, tähän kun mukana on
useampikin kommentti siellä täällä. Li-

säksi oudoksun päätöstä (ja ohuita perusteita) sulkea ironia ja parodia käsitelyn ulkopuolelle. Lähimmäksi jälkimmäistä Hietalahti tulee huomauttaessaan siitä, miten Donald Trumpin toimien myötä ”huumorin ja vallan suhde tuntuu nyrjähtäneen paikoiltaan” ja ”todellisuus muuttuu parodiaksi” (s. 112–113). Ironiaan viitteitä teoksessa on hitusen useammin, joskin esimerkiksi ironian ja satiirin välisten abstraktioerojen suhdetta olisi voinut pohtia tarkemmin erityisesti Linda Hutcheonin tutkimuksiin tukeutuen. Henkilökohtaisesti en ole järin vakuuttunut ”itsesatiirin” esittelystä ylevää itselle nauramista koskevan ”humanistisen vaatimuksen” täyttäjänä (s. 205).

Luku huumorin ja uskonnon suhteesta sen sijaan tuotti useammankin myötäilevän marginaalituoherruksen. Jo luvun avaavat huomiot teodikean eli kaikkietäiväisen jumalallisen laupeuden ja maailman pahuuden välisestä ristiriitaisuudesta sekä myöhempi suhteutus huumoria koskeviin niin sanottuihin yhteensovittamattomuusteoriohin ovat aiheellisia, eikä Hietalahti sorru tältä pohjalta helposti tarjolla olevaan uskonnon vähättelyyn omanlaisena vitseinään. Toisaalta käsittelyssä on ajoittain turhaakin varovaisuutta: mielelläni olisin lukenut tarkemmin siitä, millä perustein ”uskontokuntien jäseniä on koh-

deltava järkiolentoina” (s. 179) erilaisten ääriliikkeiden ollessa kyseessä. Siitä olen joka tapauksessa Hietalahden kanssa samaa mieltä, että ”suhtautuminen huumoriin paljastaa, mihin pyhän raja kulloinkin vedetään” (s. 174). Reunahuomiona voi kylläkin lisätä, etteivät uskontoon liittyvät pelot eikä etenkin islamofobia ole rasismin synonyymi.

Huumorin ja naurun filosofian pohjavireenä oleva ja eri tavoin kirjan sivuilla toistettu ajatus huumorin yhteisöllisistä ja yhteiskunnallisestakin painoarvosta sekä sen kulttuuris-historiallisesta tilannesidonnaisuudesta ei kulttuurintutkijaa yllätä, jos kohta teos tarjonee itse kullekin ainakin muistutuksen oman huumorintajunsa ja makunsa ajoittaisen ellei peräti jatkuvan itsearviointin hyödyllisyydestä. Lopuksi varoitettakoon kuitenkin vielä huumorin autonomisoinnin riskistä: huumori on tuskin ollut ”läsnä ihmishistoriassa kulttuurista ja aikakaudesta toiseen” oman jatkuvan muutoksensa takia (s. 23), vaan siksi, että huumorintaju todellakin on ”perustavanlaatuinen inhimillinen ominaisuus” (s. 149).

Antti-Ville Kärjä

Kirjoittaja on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa naureskellen partaansa.

Perinteentutkija hulluuden lankarullaa auki kerimässä

Anna Kinnunen, *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkeytyvistä kulttuurista käsityksistä*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2020. 316 s.

”Että ei se sillä lailla ole että ne on tyhmiä alunpitaenkin,” toteaa perinteentutkija Anna Kinnusen haastattelema muistelija mielenterveyspotilaista (s. 265). Sitaatista näkyy, että mielen sairautta koskevat käsitykset ja merkityksenannot ovat liikkeessä ja kulttuurisen neuvottelun alaisia. Tämän ilmiön tarkastelemisesta on kyse Kinnusen kulttuurintutkimuksellisessa, moniaineistoisessa väitöstutkimuksessa, joka koostuu viidestä tieteellisestä artikkelista ja 168-sivuisesta johdanto-osiosta.

Perinteentutkijan yksien kansion väliin koottu näkökulma on kaivattu lisä kotimaiseen humanistis-yhteiskuntatieteelliseen hulluustutkimukseen (*Madness Studies*). Tätä tutkimuksen uraa edustavat esimerkiksi sosiologi ja historioitsija Jutta Ahlbeck-Rehn Turussa, kielen- ja kulttuurintutkija Saara Jäntti Jyväskylässä ja historioitsija